

Industriens Utredningsinstitut 1939–1969

av ekon. dr Lars Nabseth

Industriens Utredningsinstitut har under det gångna verksamhetsåret fyllt trettio år. Det var i februari 1939 under chefskap av sedermera chefredaktören fil. dr Ivar Andersson som institutet i blygsamma former började sin verksamhet i de gamla lokalerna vid Brunkebergstorg. En trettioårig levnadsbana är knappast tillräckligt lång för att motivera några mera stor-slagna tillbakablickar. Å andra sidan är den inte heller så kort att det för institutet inte finns anledning att nu speciellt påminna om eller motivera sin existens. Institutet har under dessa trettio år utan tvivel tillvunnit sig en permanent plats i svensk ekonomisk forskning. Det kan ändå mot bakgrunden av de gångna tre decennierna och inför 1970-talet vara motiverat att kortfattat diskutera vad institutet hittills gjort och vad det kan komma att göra i framtiden.

Varför bildades IUI?

Bakgrunden till bildandet av Industriens Utredningsinstitut var en känsla bland många ledande industrimän att näringslivets synpunkter och problem inte tillräckligt kom fram och beaktades i den allmänna ekonomisk-politiska debatten. Man menade därför att det behövdes ett bättre utredningsunderlag som kunde användas då industrins problem skulle diskuteras. Man var emellertid samtidigt medveten om att detta kunde ske endast om utredningarna bedrevs efter vetenskapliga metoder. Detta innebar att även industrin i sina meningsyttringar måste anpassa sina synpunkter till de fakta som det nya institutet skulle presentera. För att markera institutets vetenskapliga och oberoende karaktär fick det också redan från början en från grundar- och huvudorganisationerna Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund fristående ställning med egen styrelse.

Inriktningen på forskning har med åren blivit allt mera accentuerad. Under de första åren och då inte minst under krigsåren tog serviceverksamheten och statistikproduktionen en betydande del av institutets resurser i anspråk. Den löpande statistikproduktionen har emellertid i det närmaste bortfallit bland annat i samband med överförandet av produktionsindex för industrin till statistiska centralbyrån och även serviceverksamheten till huvudorganisationerna har blivit av relativt sett mindre omfattning. Den helt dominerande delen av institutets resurser ägnas åt kvalificerad forskningsverksamhet. Ett krav som härigenom har blivit alltmera centralt för institutet är att de utredningsprojekt som styrelsen bestämmer skall tas upp till behandling också skall kunna publiceras i fullständigt skick när utredningen är färdig. Detta innebär att institutet inte åtar sig konsultuppdrag för enskilda företag eller organisationer. De andra synpunkter vi före publiceringen måste beakta är dels kvalitetskravet, dels kravet att enskilda företags och individers till institutet lämnade uppgifter behandlas konfidentiellt. Våra omfattande kontakter särskilt med många industrieföretag har medfört att vi utvecklat en mycket noggrann kontroll när det gäller sekretessbelagda uppgifter.

Det nyss anförda har lett till att vår verksamhet alltmera kommit att likna den som bedrivs vid skilda forskningsinstitut knutna till universitet och högskolor. Syftet med institutets utredningsverksamhet är sålunda att kunna inrikta den samhällsvetenskapliga forskningen på sådana problem som man anser vara väsentliga för den industriella utvecklingen i vårt land. Härvid har intresset framförallt kommit att styras mot sådana ekonomiska och sociala frågor som bedömts vara av intresse för den mera långsiktiga utvecklingen medan konjunkturproblemen fått en mera undanskymd plats i forskningsprogrammet.

Vad har IUI gjort?

Vilka är då de forskningsområden som institutet behandlat under sin nu trettioåriga levnad? Redan från början stod det klart att de områden som skulle tas upp till behandling skulle ha ett betydande intresse för den allmänna ekonomisk-politiska debatten i vårt land eller kunna tjäna som underlag för företagens långsiktiga planering. Det första större forskningsprojekt som togs upp var Norrlandsfrågan, där studier publicerades både under kriget och strax efter kriget. Att institutet här berörde ett problem

som både hade och fortfarande har intresse för debatten i vårt land kan knappast ifrågasättas.

Ett område som institutet tidigt kom att ägna uppmärksamhet var studier av *strukturen och konkurrensförutsättningarna för olika industribranscher* i vårt land. Under slutet av 1940-talet publicerades undersökningar rörande textil-, sko- och bryggeriindustrierna samt under 1950-talet studier rörande verkstads- och den kemiska industrin. Under 1960-talet har detta forskningsområde fått en större plats på programmet dels som följd av institutets arbete för de statliga långtidsutredningarna, dels i samband med det ökade intresse statsmakterna kommit att visa industrins strukturfrågor. Vi har sålunda publicerat — eller är sysselsatta med — undersökningar rörande järn- och stål-, skogs-, varvs-, verkstadsindustrin och den kemiska industrin.

I arbetet med de stora utredningar rörande långtidsutvecklingen i vårt land, som startades i samband med Marshall-hjälpens införande strax efter kriget, deltog institutet redan från början. Institutets chef under 1940-talet, professor Ingvar Svennilson, ledde sålunda arbetet med den första utredningen. Institutets chef i början på 1950-talet, direktör Jonas Norden-son, deltog i den särskilt tillkallade utredningsgruppen för den andra långtidsutredningen. Även senare har institutets personal i olika former deltagit i detta utredningsarbete. Det är särskilt bedömningarna av den industriella utvecklingen och av förändringarna i den privata konsumtionen som kommit att falla på vår lott. För närvarande pågår analysen av utvecklingen under 1970-talet.

Forskningen rörande *den privata konsumtionen* i vårt land inleddes med den stora studie av konsumtionsförändringarna åren 1931–1965 under ledning av sedermera professorn Ragnar Bentzel, som publicerades i mitten av 1950-talet. I denna studie reviderades, förnyades och omgrupperades på konsumtionsteoretiska grunder det statistiska primärmaterial som tidigare fanns tillgängligt. Sedan dess har vi haft en aldrig sinande ström av institutioner, företag och individer som velat ta del av detta material och få det »uppfärskat». Vi har också med jämna mellanrum gjort revideringar och förnyelser av prognoserna och även mera utförligt behandlat delområden av konsumtionen, såsom rese- och textilkonsumtionen. Ett särskilt intresse har ägnats bilkonsumtionen där fil. dr Jan Wallander, institutets chef under större delen av 1950-talet, skrivit flera arbeten.

Arbetsmarknadsfrågor har alltid utgjort ett viktigt inslag i vår forskning. Redan på 1940-talet publicerades undersökningar rörande bostads-

förhållandena för industriarbetare och flykten från skogsbygden. Senare har tillkommit studier av bland annat tjänstemannautvecklingen, arbetskraftens rörlighet och löneökningars verkningar inom industrin. Pågående arbeten inom detta fält berör tjänstemännens löneutveckling samt löneglidningsproblemen.

En väsentlig del av forskningen har varit undersökningar rörande *drivkrafterna bakom den industriella utvecklingen i vårt land*. Professor Erik Dahmén's studie av den industriella utvecklingen under mellankrigstiden och analysen av företagsbildningen och företagsdöden under denna period var det första större arbetet inom detta område. En förnyad studie av samma problem rörande utvecklingen under efterkrigstiden har just påbörjats inom institutet. Finansierings- och skatteförhållandenas betydelse för företagens produktions- och investeringsmöjligheter har också varit problem som vi i skilda sammanhang sökt belysa. Särskilt företagens självfinansieringsmöjligheter har därvid fått en utförlig behandling. Eftersom industrin spelar en mycket betydelsefull roll i vår ekonomi har de frågor som ansetts vara av intresse för den industriella utvecklingen givits en vid tolkning i forskningsprogrammet. Under 1950-talet företogs sålunda en serie studier under den gemensamma rubriken »utvecklingslinjer i svensk ekonomi» som bland annat berörde befolkningsutvecklingen, transportväsendet, distributionsväsendet och inkomstfördelningen. Ett liknande större forskningsprojekt har nyligen i det närmaste avslutats genom publiceringen av ett antal böcker som från olika utgångspunkter belyser faktorerna bakom den ekonomiska tillväxten i Sverige de senaste 100 åren. Detta projekt ingår som en del i ett internationellt forskarsamarbete med syfte att studera och göra en jämförande studie av tillväxten i ett antal avancerade industriländer. Bland näringsgrenar som fått en ganska omfattande behandling märks jordbruks- och transportsektorerna. Också utvecklingen inom den offentliga sektorn har genom numera planeringschefen Erik Hööks avhandling fått en plats på forskningsprogrammet.

Viktiga forskningsinsatser

Efter trettio års verksamhet kan det vara befogat fråga sig på vilka områden institutet speciellt kan sägas ha gjort betydande insatser för att öka kunskaperna och faktaunderlaget för den ekonomisk-politiska debatten i vårt land. Det kan utan överdrift sägas att i fråga om bransch- och konsumtionsstudier har institutet varit föregångare eller legat bland de främsta

inom svensk forskning. Den tidigare nämnda studien av den industriella företagarverksamheten under mellankrigstiden utgör också i många avseenden ett pionjärbete som forskare ofta återvänder till. Även när det gäller transportforskningen har institutets verksamhet trots dess relativt sett begränsade omfattning varit central och kommit att bilda underlag för väsentliga inslag av diskussioner i vårt land. Kanske något förvånande kan det också i den nu aktuella inkomstfördelningsdebatten konstateras att institutets studie av inkomstfördelningen, publicerad i början av 1950-talet, både metodologiskt och empiriskt fortfarande är en av de mest utförliga studier som företagits i landet. I viss mån kan något liknande sägas om den några år in på 1960-talet publicerade boken om reklamens ekonomiska roll.

Bland forskningsområden som institutet tidigare behandlade i ganska ringa utsträckning märks särskilt utrikeshandelsfrågorna. Speciellt utredningarna under 1940- och 1950-talen var i hög grad nationella till sin karaktär. Under 1960-talet har emellertid internationellt betonade frågor kommit att inta en större plats på forskningsprogrammet. Detta har tagit sig uttryck i dels ett ökande antal studier med direkt anknytning till utrikeshandelsfrågor, dels en ökad internationell intresseinriktning i varje enskilt forskningsprojekt. Ett exempel på det senare finner man i den under det gångna verksamhetsåret publicerade studien rörande den svenska varvsindustrins framtidsutsikter som till huvudsaklig del är en analys av den internationella marknads- och konkurrenssituationen för varven.

IUI som utbildare

En väsentlig biprodukt av institutets verksamhet har varit den forskar- och utredarutbildning som några års verksamhet vid institutet medfört. Detta har att döma av de befattningar olika personer från institutet så småningom erhållit varit av värde för både industriföretag, industriella organisationer, banker, akademiska institutioner och statliga verk och myndigheter. I fråga om forskarutbildningen har institutets strävan till vetenskaplighet och goda kontakter med olika universitet givit inte obetydliga resultat. Under de gångna trettio åren har av institutets publikationer elva kunnat presenteras som doktorsavhandlingar och femton som licentiatavhandlingar. Härtill kommer ytterligare ett betydande antal alster som ingått som specimina till skilda kvalificerade forskarbefattningar. Vi har

sammanlagt i olika format publicerat 153 skrifter, varav den kvantitativa rekordnoteringen hittills för ett år, elva skrifter, uppnåddes under det gångna verksamhetsåret.

Institutet har från en blygsam början växt ut till en organisation som i dag har cirka 35 heltidsanställda personer, varav drygt 20 har akademisk utbildning. Ett centralt inslag i vår verksamhet har blivit den team-anda som utvecklats och den team-verksamhet som ligger bakom utarbetandet av varje utredning. Inför varje nytt projekt brukar vi sedan en kvalificerad projektledare utsetts, runt honom bygga upp en grupp av personer som kan följa projektet och bidra med kritiska synpunkter under arbetets gång.

IUI:s verksamhet under 1970-talet

Två viktiga krav kommer vid sidan av vetenskapligheten även fortsättningsvis enligt min mening att ställas på forskningsverksamheten. Vi skall behandla aktuella och från allmän industriell tillväxtpunkt intressanta problem och välja projekt där vi tror att vår egen förmåga att genomföra projekten är stor.

Att vi skall koncentrera oss på för den ekonomisk-politiska debatten intressanta frågor har vi alltid funnit naturligt. Forskning för forskningens egen skull har aldrig varit tanken med institutets verksamhet och vi skiljer oss på denna punkt från verksamheten vid universiteten. Detta innebär också att vår forskningsverksamhet fått en i hög grad empirisk inriktning. Vi sysslar med vad anglosaxarna kallar »applied economics». Detta innebär inte att vi står främmande för teoretiska och metodologiska problem, men de är för oss intressanta endast i den mån som vi tror att vi därigenom på ett bättre sätt kan förstå och analysera empiriskt material. Det anförda innebär också att våra komparativa fördelar framförallt ligger på empiriska studier. Vi har med åren utvecklat en forskningsapparat som är uppbyggd för att ta hand om dylika projekt. Våra goda kontakter med industriföretagen i vårt land har också gett oss speciella förutsättningar för studier som rör deras verksamhet.

Vad gäller institutets framtida forskningsinriktning tror jag den i än högre grad kommer att få en internationell prägel. Detta gäller både projektens karaktär och sättet för deras genomförande. Vi deltar redan nu i två stort upplagda internationella forskningsprojekt med omfattande kontakter med likartade forskningsinstitutioner i andra länder. Det ena berör faktorerna bakom den ekonomiska tillväxten i olika industriländer, det andra orsaksfaktorerna bakom spridningen av ny teknik mellan och

inom ett antal industriländer. Samarbetsprojekt av likartat slag kommer sannolikt att bli än vanligare i framtiden. Inte minst om det utvecklas motsvarande institut i de övriga nordiska länderna kan detta leda till intensifierat samarbete.

Institutets verksamhet har länge i hög grad varit inriktad på att bedöma och göra förutsägelser om framtiden. Det ökade intresset för s. k. framtidsforskning kan sannolikt också komma att avspegla sig i institutets forskning. Framtidsforskningen har emellertid främst intresserat sig för och kopplats ihop med mycket långa perspektiv som perioder på 20–30 år. Även om institutets studier i fortsättningen kan komma att få ett längre framtidsperspektiv än vad de hittills haft är det inte troligt att vi kommer att försöka blicka så långt in i framtiden. Detta sammanhänger med våra försök till en djupare förståelse av sammanhangen, vilken primärt grundas på en analys av redan timade händelser antingen i vårt eget land eller i andra länder. En dylik analys kan emellertid med nu tillgängliga vetenskapliga metoder knappast ge underlag för framtidsbedömningar på så lång sikt som framtidsforskningen avser. Den teknologiska utvecklingen förefaller vara alltför svår att prognosticera på mycket lång sikt. Man kan om man vill göra dylika prognoser inte undgå gissningar av mer eller mindre kvalificerad art som är främmande för institutets arbetsformer.

En typ av studier som många fackekonomier anser att det finns ökat behov av under 1970-talet är s. k. effektundersökningar. Syftet är härvid att söka studera vilka effekter olika ekonomisk-politiska åtgärder fått för att på så sätt öka förståelsen av det ekonomiska livet. Institutet har tidigare varit inne på dylika studier när det gäller verkningarna av hyresregleringen och jordbruksregleringen. Ytterligare studier med denna inriktning kommer sannolikt att bli aktuella i framtiden.

Liksom för all ekonomisk forskning världen över kommer det matematiskt-statistiska inslaget i vår forskning och användningen av data-maskintekniken att öka. Detta ställer emellertid samtidigt ökade krav på vår förmåga att översätta forskningsresultaten till ett begripligt språk för ett större flertal intresserade människor. Forskningsresultaten får inte presenteras på ett sådant sätt att endast en mycket liten grupp av fackekonomier kan förstå dem. Behovet av att presentera våra skrifter på främmande språk, särskilt då engelska, stiger också avsevärt i framtiden. Det svenska språkområdets begränsning har medfört att många av våra bästa böcker inte alls fått den internationella spridning och uppmärksamhet de förtjänat.

Det är min förhoppning inför det nya decenniet att den team-anda som hittills präglat forskningsverksamheten vid institutet skall kunna bevaras, då den hittills förefaller ha givit goda resultat. Avslutningsvis tror jag det kan sägas att det finns all anledning tro att den typ av undersökningar som institutet utför även under det nya decenniet kommer att vara av stort värde för den samhällsekonomiska debatten.